

ontheemd

vluchtverhalen

1914-1918

Pieter Trog
Annick Vandenbilcke

Tijdsbeeld Uitgeverij, Gent
in samenwerking met
In Flanders Fields Museum, Ieper

inhoud

	Voorwoord	Pieter Trogh en Annick Vandenbilcke	8	42	Alice en Hortence stonden er alleen voor	Oh Mu
	VLUCHTVERHAAL	MET EEN ILLUSTRATIE VAN		44	Met en zonder de muziek	Trui Chielens
	Een onvoorstelbare chaos	Nour Hifaoui	10	46	Hoop op toekomst	Pieter Van Eenoge
	De eerste kennismaking met oorlog	Trui Chielens	12	48	Een tram besturen in Glasgow	Zoë Verstraete
	Als in een circus	Pieter Van Eenoge	14	50	Gedeeld verdriet	Elise Vandeplancke
	Ze zijn geruïneerd	Pieter Van Eenoge	17	52	Ik ben de oorzaak van de oorlog	Oh Mu
	Op de vlucht geboren	Zoë Verstraete	18	57	Overleden in het vluchtoord	Sarah Yu Zeebroek
	Elke naam een kaart	Bart Vliegen	20	58	Julia wil weg!	Nour Hifaoui
	Nog een laatste keer naar huis	Joana Estrela	22	63	Ge moet hier weg	Sarah Yu Zeebroek
	Geboren onder de bommen	Pieter Van Eenoge	27	64	Ierland-Roeselare voor het leven	Trui Chielens
	Heel veel verdriet en een beetje vreugde	Elise Vandeplancke	28	66	Liefde voor het Engels	Sarah Yu Zeebroek
	Dood en vernieling aan de keukentafel	Trui Chielens	33	68	Alleen nog bramen en distels	Sarah Yu Zeebroek
	Belgen fabriceren bommen	Elise Vandeplancke	34			
	Drama aan de poterne	Nour Hifaoui	39	70	Nawoord	Pieter Trogh en Annick Vandenbilcke
	Wel en wee van de weesmeisjes	Joana Estrela	40	76	Over de auteurs en de illustratoren	

‘Wij waren uitgestald alsof er eene cirk was aangekomen waar menschen zijn tentoongesteld van eenen andere wereld’

Jan Van de Meerssche, Aalsterse vluchteling, 1919

Mensen slaan op de vlucht voor oorlogsgeweld. De Duitse inval in België in augustus 1914 ging gepaard met gruweldaden tegen de Belgische burgerbevolking. Tijdens de eerste oorlogsweken werden meer dan vijfduizend burgers vermoord. Eind september 1914 trof de Duitse terreur Aalst: minstens 33 inwoners werden brutaal om het leven gebracht.

Net als vele stadsgenoten sloeg Jan Van de Meerssche met zijn gezin op de vlucht. Hun tocht was lang en chaotisch. Eerst trokken ze te voet over de spoorweg van Aalst naar Schellebelle, waar ze op een ‘beestenwagen’ richting Gent gezet werden. In Gent belandden ze in het Feestpaleis, dat in het Citadelpark gebouwd was voor de Wereldtentoonstelling van 1913. Amper een jaar later bood het onderdak aan vierduizend Belgische oorlogsvluchtelingen.

‘Wat een volk! Den grooten helft van Aalst was daar. Na lang wachten geraakten wij binnen in een groote, verlichte zaal. Het was omtrent zeven uur. Overal Aalstenaars, den eenen vroeg naar den anderen. Op een overgrooten trap moesten wij aanschuiven. Een andere groote zaal was al bezet, daar was reeds alles stil, elk was in slaap gedompeld, uitgestrekt op wat strooi, uitgestald alsof er eene cirk was aangekomen waar menschen zijn tentoongesteld van eenen andere wereld.’

Vanuit Gent vluchtten de Van de Meerssches via Kortrijk en Poperinge verder naar Oostende. Daar kwamen ze aan op 15 oktober, maar ze hadden pech: de laatste boot naar Engeland was net vertrokken. En dus trokken ze verder: naar Nieuwpoort, Oostduinkerke en De Panne, over Bulskamp en Wulveringem, en zo de Franse grens over.

Na een maand rondzwerven bereikten ze in november Calais. Ze vonden er een plekje op een overvolle boot, die hen na een woelige overtocht naar de haven van La Rochelle bracht, honderden kilometers verderop, ver weg van het front. Zeeziekte en de ondraaglijke stank aan boord maakten de tocht tot een verschrikking.

Maar de Van de Meerssches kwamen veilig aan. De rest van de oorlog verbleven ze in Zuid-Frankrijk. Jan vond er werk in de wijnbouw. Pas in de zomer van 1919 keerde het gezin via Parijs terug naar Aalst.

‘Maria heeft het breien nooit meer gestaakt’

Dries Chaerle, kleinzoon van Maria Pype, vluchteling uit Zonnebeke

Het was rond Kerstmis. Er was een gendarme gekomen, met het bevel dat alle vluchtelingen weg moesten.

Op 20 oktober 1914 waren Camiel Pype en zijn vrouw Lucie vertrokken uit Zonnebeke. Daags tevoren hadden Duitse troepen lelijk huisgehouden in Roeselare. Als een lopend vuurtje had dat nieuws de opmars richting Ieper aangekondigd. Dus was iedereen die dinsdagvoormiddag haastig uit het dorp weggegaan. Vader Camiel had de muilezel ingespannen, het hoogstnodige op de melkkar geladen, Margriet en Gerard laten opstappen en Andreetje (zes maanden oud was die nu) een plekje bij Lucie gegeven. Achter de kar liep Maria. Zij was negen. Ze leidde een koe die eerstdaags zou kalven; die had vader niet willen achterlaten.

Ze bleven enkele dagen in Voormezele, tot de oorlog ook daar veel te dichtbij kwam. Dus moesten ze verder, Poperingewaarts. De keet van een hopboer werd er hun winterverblijf. In de hele omtrek huizenierden soldaten en vluchtelingen, op elke hoeve, in schuren en stallen, op dilt en zolders, in de natte winterkou. De tyfus brak uit en greep te midden van de overbevolking gretig om zich heen. De *réfugiés* werden als oorzaak aangewezen; dus zouden er treinen worden ingezet om hen massaal te doen doorreizen.

‘Naar Frankrijk?’ had Camiel verwonderd gezegd toen de gendarme ook bij hen was langsgelopen.

Op 6 januari 1915 waren ze vertrokken uit het station van Poperinge. In overvolle wagons, via Calais naar Normandië, reisde de tyfus drie dagen en twee nachten met hen mee – tot in Lison, waar ze werden opgepikt en naar het kasteel in Cavigny gebracht. Ze deelden er de bovenverdieping van het koetshuis met de Verbekes.

Die naam heeft Maria altijd onthouden: het jongste zoontje is drie weken na hun aankomst in de kasteelvijver verdrongen. Edegard heette hij.

Camiel en Lucie en hun vier kinderen verhuisden een jaar later naar Touques, waar een kleine gemeenschap van 150 Zonnebekenaars elkaar terugvond. Ze huurden er een vakwerkhuisje. August, de broer van Camiel, regelde er voor hen beiden goed betaald werk als paardenknecht op de fokkerij van Edouard de Rothschild. En de kinderen konden er naar de Belgische school van meester Catrysse, een vluchteling uit Veurne.

Van dat alles gebeurde echter niets zonder eerst, en helemaal, te hebben moeten weggaan van thuis. Toen de gendarme dat was komen melden, wilde Camiel nog één keer naar Zonnebeke terugkeren. Om voor hun lange en vreemde reis nog wat spullen op te halen. Of – misschien – om afscheid te nemen. Hun huis stond er nog. Maar het dak was opengereten, de trap naar de zolder onderuit gehaald en in het keldergat gestuikt. In een vlaag van zorgzaamheid of liefde redde hij voor zijn dochter Maria haar pop, een pennendoos en twee breinaalden.

In Cavigny kreeg het stel breinaalden bijstand van twee fietsspaken. Om kousen te kunnen rondbreien. Maria is er meteen aan begonnen. Eerst voor haar kleine broertje André. Maar daarna en later voor haar eigen kinderen, voor de kinderen van haar kinderen, en voor alle koude voeten om haar heen.

‘De kinderen doen niets dan weenen en vragen altijd achter hun moeder’

leperling **Gustaaf Delahaye**, 3 december 1914

Vanaf oktober 1914 werd leper zwaar gebombardeerd en sloegen heel wat inwoners op de vlucht. Ook dokter Isidore Dieryck vertrok met zijn echtgenote Albertine Couttenier en hun vier kinderen uit hun prachtige pand ‘het Genthof’. Dokter Dieryck was verbonden aan de psychiatrische inrichting Heilig Hart Instituut en zette zich vanaf de eerste beschietingen in oktober 1914 in om de gewonden op te vangen en te verzorgen. Op 13 november 1914 vertrok hij samen met zijn gezin en enkele zusters en de zwakzinnigen van het Heilig Hart Instituut naar Frankrijk waar ze een onderkomen vonden in het Perray Vaucluse-hospitaal onder Parijs. Hun huishoudster bleef alleen achter.

Hoefsmid Jules Laseure uit Roesbrugge was gehuwd met Maria Vanassche uit leper. In 1904 werd hun eerste kind, Rachel, geboren. Daarna volgden Evrard, Arsène, André, Antonia en Daniël. Daniël overleed twee maanden na de geboorte. Jules en Maria woonden met hun vijf kinderen in de Korte Torhoutstraat 45. Na het vertrek van dokter Dieryck namen ze hun intrek in het Genthof. Was hun huis in de Korte Torhoutstraat al vernietigd? Of kenden zij de dokter? Misschien via tante Eugénie die een eind verder in D’Hondtstraat woonde?

Op 3 december 1914 sloeg het noodlot toe. De leperse kloosterzuster Margriet schreef in haar dagboek:

‘Omstreeks 9u begint het granaten te regenen. Sinds 25 november zijn op de stad geen granaten meer gevallen. Na het middagmaal krijgen we een behoorlijk aantal zware kalibers te verwerken. Omstreeks 14u explodeert een granaat op de keuken van Dr Dieryck. Vrouw Laseure, twee van haar kinderen en een oude vrouw komen om het leven. Wat een geluk dat de Quakers ons zo snel hulp kunnen bieden. Zij brengen drie gewonden naar het ziekenhuis terwijl wij de doden afleggen.’

Maria, de kinderen Evrard en Antonia en de huishoudster zaten aan de getroffen kant van de keukentafel en werden op slag gedood. Maria werd in een doek gewikkeld en in volle grond begraven. De kinderen André, Rachel en Arsène werden door de *Friends’ Ambulance Unit* gewond afgevoerd naar het Heilig Hart Instituut voor verzorging.

leperling Gustaaf Delahaye had begin december 1914 in de leegstaande gebouwen van het Heilig Hart Instituut een hospitaal voor burgerslachtoffers ingericht. Hij schreef:

‘De drie andere kinderen werden hier binnengebracht. De kinderen doen niets anders dan weenen en vragen altijd achter hun moeder’.

Eerder waren al familieleden om het leven gekomen. Op 13 november 1914 schuilde een vijftigtal mensen in de gewelfde speelkamer van de Sint-Aloysiuschool verderop in D’Hondtstraat. Een inslaande granaat doodde er op slag zeven mensen, onder wie tante Eugénie en drie van haar kinderen.

Pastoor Camille Delaere getuigde:

‘Soms lijkt het erop dat de vijand in zijn woedende razernij en niet in staat om door te breken, alles wil afbreken, alles afslachten, dus gooit hij dodelijke granaten, zolang hij kan. Sinds de bombardementen zijn al twaalf mensen van de familie Vanassche betrokken geweest bij bominslagen.’

Jules Laseure vertrok met zijn drie kinderen naar Poperinge en bleef er de hele oorlog en de rest van zijn leven. Hij bleef weduwnaar tot aan zijn dood in 1944.

De Belgische vluchteling Charles Pelabon richtte zijn eigen munitiefabriek op

Naarmate de oorlog vorderde, groeide het gevoel bij de Britse publieke opinie dat de Belgische vluchtelingen veilig en wel in Engeland zaten terwijl jonge Britse mannen sneuvelden in *Flanders Fields*. En dat zij bovendien hun jobs kwamen inpikken. Bij de Britse vakbonden werd gesproken van *Belgian Job Stealers*. Grote conflicten konden vermeden worden door de vluchtelingen vanaf 1915 in de oorlogsindustrie te laten werken. En dat was ook nodig, want na het uitbreken van de oorlog ging de Britse wapenproductie in overdrive. Ze konden het tempo niet meer bijhouden, de capaciteit moest drastisch worden opgevoerd om de oorlog te kunnen blijven voeren.

Op Charles Pelabon moest in ieder geval niet gewacht worden. Deze mijningenieur was een van de Belgische ondernemers die reeds vanaf het begin van de oorlog een bijdrage aan de oorlogsinspanningen wilden leveren. Voor de oorlog leidde Pelabon een fabriek in Ruisbroek bij Brussel, waar gereedschap werd gemaakt dat op perslucht werkte. Na de Duitse inval werden Pelabon en zijn werknemers ter beschikking gesteld van de Belgische regering. Ze kregen een opdracht in de Fabrique nationale des tubes sans soudure aan de Oostkaai in Merksem.

Begin oktober 1914 slaagde Pelabon erin om samen met leidinggevend personeel en enkele honderden geschoolde arbeiders uit zijn fabrieken via Antwerpen te vluchten naar Engeland. Reeds drie weken na hun aankomst produceerden ze de eerste 75mm-granaten in een leegstaande fabriek in Teddington, een Londense wijk aan de Theems.

Tegen de lente van 1915 verhuisden ze naar een grotere locatie: een in onbruik geraakte overdekte rolschaatsbaan in het iets noordelijker gelegen Twickenham. Pelabon Munition Works was een succes: reeds in mei 1915 rolde daar de tienduizendste granaat van de band. Nog datzelfde jaar werden aan de oever van de Theems vijf hallen bijgebouwd ten behoeve van de Belgische munitieproductie. Het industriële complex stelde tweeduizend arbeiders tewerk, het merendeel Belgen. Ongeveer 700 werknemers van de Pelabon Works waren vrouwen – ze werden *munitionettes* genoemd.

In de buurt van de fabriek groeide in Twickenham een heus Belgendorp, waar tussen eind 1914 en begin 1919 zo'n zesduizend Belgen woonden. Ze integreerden in de lokale gemeenschap, maar ze richtten eveneens culturele verenigingen op en openden hun eigen winkels, die in één straat gelegen waren. De kruidenierszaak heette Chez Delhaize, pubs werden 'cafés' en in het Belgische restaurant kon je mosselen met frieten eten. De Engelsen reageerden geschokt toen ze vaststelden dat de Belgen ook paardenvlees aten.

Na de oorlog keerden de meeste Belgen terug naar hun land. Enkele bleven achter omdat ze er de liefde hadden gevonden. De munitiefabriek werd ontmanteld en op het terrein werd een ijspiste geïnstalleerd, *The Arosa Rink*, die op dat moment de grootste in de wereld was. In Heron Court, Richmond, aan de overkant van de Theems, waar tijdens de oorlog Charles Pelabon met zijn familie in een villa woonde, staat vandaag een klein monumentje ter ere van 'The Twickenham Belgians'.

Gescheiden van hun echtgenoten, stonden duizenden vrouwen er alleen voor, ook in ballingschap

Adolphe De Maesschalk uit Wetteren werkte als stoker bij de Belgische spoordiensten met standplaats Merelbeke. Bij het uitbreken van de oorlog werd hij overgeplaatst naar Niort in Frankrijk. Adolphe was er allesbehalve gelukkig. Hij sprak enkel Vlaams.

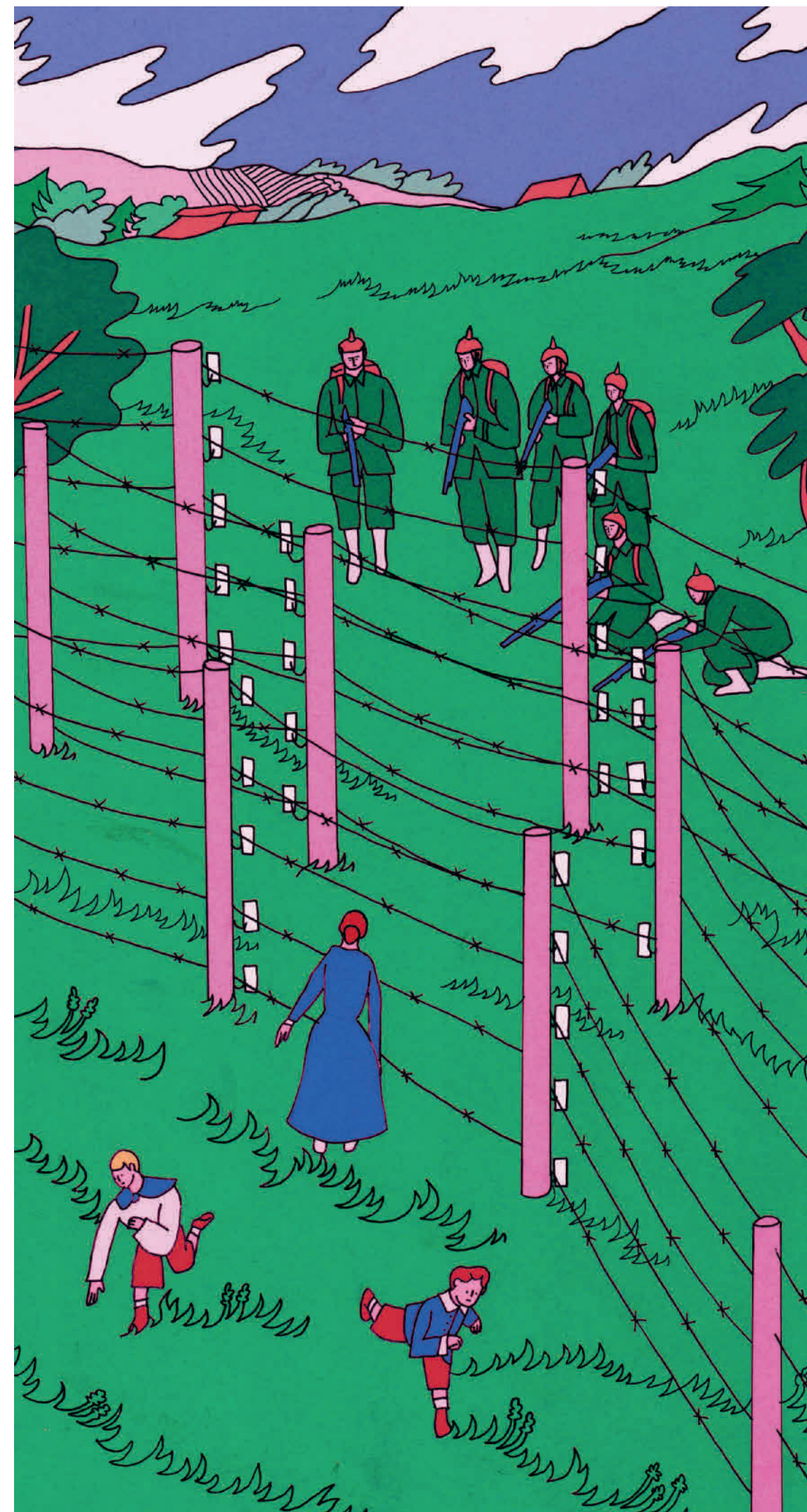
Zijn vrouw Alice Decock was met hun twee kinderen Leopold en Germain in België achtergebleven. In augustus 1916 was het haar toch gelukt om via Nederland en Engeland naar Frankrijk te reizen. Is zij voorbij de Dodendraad geraakt? De Dienst Emigratie van het Personeel van de Belgische Spoorwegen gaf haar en de kinderen toestemming om zich te herenigen met haar man in Niort. Alice stierf op 19 juli 1918. Adolphe hertrouwde met de Française Augustine Béchard. Kort na hun terugkeer in België op 7 november 1919 stierf Augustine in het kraambed.

De 32-jarige rijkswachter Joseph Buggenhout uit Wolvertem was gehuwd met Hortence Van Rillaer. Toen de oorlog uitbrak, was Hortence zwanger van een vijfde kind en vluchtte zij met haar kroost naar Nederland. Ze kwamen net als veel Belgen in Bergen-op-Zoom terecht.

Joseph werd aan het begin van de oorlog geïnterneerd in Zeist en was er getuige van een opstand waarbij acht Belgen doodgeschoten werden. Hij ontsnapte en via Rotterdam en Londen kwam hij in Noord-Frankrijk terecht.

Hortence en Joseph onderhielden een drukke correspondentie. Hij was erg bezorgd over zijn vrouw en over de gezondheid en de opvoeding van de kinderen: ‘Hortence wanneer moet gij in het kinderbed komen, schrijf mij dat eens want ik zijn gansch mijne kop verloren’ (12 november 1914). Op 9 februari 1915 werd hun dochtertje Elza in Bergen-op-Zoom geboren. Joseph stuurde op 2 juni 1915 een brief met een schetsje van het gezin: ‘Irene – Albert – mama – Gabriel – Marieken – Elza – Groot Marieken, dat is onze heele familie. Nu Hortence het doe mij ook geen plezier van u te moeten vernemen als dat U ziek zijt. Ik had het reeds vernomen door Roden als dat U weder naar het Gasthuis gekeert waart. Waarom mij ook de waarheid niet schrijven Hortence. Dus verneem ik ook dat onze kinderen het goed maken en dat Irène naar de school gaat. Het doet mij ook plezier als dat ons klein Gabrieleken zoo een rap kind wordt, daar heb ik plezier van Hortence. Albert is een braaf jongenke. Deze ziet zijne mama lief als papa weg is. Hortenceke konden wij ook maar gauw bij elkander weder keren. Wat zou ik plezier hebben, want U weet wel, zoo verre van elkander en ook maar altijd bij vreemde menschen, dat is ook dat niet en ook nog in een ander land.’

Joseph werd in Parijs met helse pijnen in zijn rechterarm opgenomen in het Hôpital Albert 1er. Uiteindelijk moest zijn arm op 6 juli 1916 geamputeerd worden. Hij overleed op 1 november 1917 en is bijgezet in de crypte op het Cimetière du Père Lachaise. Er wachtte Hortence in het vluchtoord in Bergen-op-Zoom nog een zware beproeving: op 20 oktober 1918 stierf haar zevenjarige zontje Albert.

‘De oorlog ontnam haar de muziek, maar ze vond geluk in haar kinderen’

Piet Chielens, oudneef van **Agnes Fischer** en **Alfons Chielens**, vluchtelingen in Engeland

‘Wat neem je mee als vluchteling, en wat niet? Als ik aan mijn over-oudoom en -tante denk, hoor ik altijd *De vluchteling* van Willem Vermandere,’ zegt Piet Chielens, oud-directeur van het museum, die een boek schrijft over Alfons en Agnes.

... Door mensen verdreven uit de burcht die ik zelf had gebouwd... Wat bleef er dan nog van mij over? ... Wat was ik zonder mijn instrumenten, ... een vogel zonder lied? ...

Een vlucht van vijf jaar draag je mee voor de rest van je leven. Ook al ben je veilig, ook al gebeuren er goede dingen in de jaren van ballingschap. Zeventien jaar lang werkte de Boheemse Agnes Fischer als jonge violiste in een vrouwenorkest dat door heel Europa toerde. In 1912 vestigde zij zich, moe gereisd, in Veurne, met haar man Alfons Chielens, een klassiek pianist. En dan werd het oorlog en moesten ze toch weer verder...

Agnes en Alfons konden op tijd weggkomen uit Veurne. In de loop van de oorlog werd hun huis in de Zuidstraat platgebombardeerd met bijna al hun bezittingen erin. Ze hadden als professionele musici niet veel meegenomen toen ze op 22 januari 1915 vertrokken. Eerst naar Parijs, waar ze geen geschikt onderkomen vonden. Dan naar Groot-Brittannië, omdat Alfons daar een neef had die aalmoezenier voor de vluchtelingen was. Agnes nam niet eens haar viool mee, die bracht ze in veiligheid bij familie van haar man in De Panne. Als geboren Oostenrijkse was ze in de eerste oorlogsweek in België voor ondervraging opgepakt... Ze kon wel eens een spionne zijn. In Engeland wilde ze niet opnieuw last krijgen van de geallieerde ‘spionitis’ en schuwde ze alle openbaarheid.

Geen muziek meer voor haar, wel voor Alfons. Hij zorgde voor hun levensonderhoud als pianist in The Belgian Sextette en The Belgian Quartette. In 1915 en 1916 was dit ensemble van Belgische vluchtelingen op tournee in Groot-Brittannië en Ierland. Het was een zwaar leven en gaandeweg werd ook de aandacht voor de Belgische vluchtelingen minder. Bovendien bleef Agnes zo alleen achter. Daarom werkte Alfons van 1917 tot begin 1920 als pianist-begeleider van de stomme film.

Agnes was zwanger toen ze vertrok en bracht in haar vijf jaren in Groot-Brittannië uiteindelijk drie gezonde kinderen ter wereld. Dat was haar voor de oorlog, in haar leven als professionele muzikante, niet gelukt. Agnes en Alfons vonden een onderkomen in Glossop in het Peak District, eerst met nog andere Belgische vluchtelingen, maar naderhand alleen in een klein beluik, een arbeiderswoninkje van amper twee vertrekken. Maar daar waren ze eindelijk privé, alleen met hun gezin. Al moest Alfons daar dagelijks uren trein voor over hebben.

De oorlog heeft Agnes en Alfons voorgoed veranderd. Van een heel openbaar figuur, een jonge vrouw op podia overal in Europa, werd Agnes een moeder van een druk gezin. Trots op haar kinderen maar ook erg op zichzelf. Na de oorlog gaf het echtpaar het professionele musiceren helemaal op. Ook de tijd was voorgoed veranderd. Internationale muziekreizen maken was voor Duitse of Oostenrijkse vrouwenorkesten na het Verdrag van Versailles erg moeilijk geworden.

‘Ze hadden niets meer, enkel de kleren die ze aanhadden. In een maand tijd veranderden ze van welgestelde boeren in armoedzaaiers’

Eric Vlaeminck, achterkleinzoon van **Henri Debouck**, vluchteling in Frankrijk

Het nieuws van de oorlog sijpelde het West-Vlaamse Beerst binnen. Door de geruchten over moordende en verkrachtende Duitsers besloten landbouwer Henri Debouck en zijn vrouw Louiza Vanderper half oktober 1914 om dochters Emelie, Irma, Maria en Alice naar Villers-Ecalles bij Rouen in Frankrijk te sturen. Dochters Zoé en Germaine en zonen Cyriel en André bleven met hun ouders op de boerderij.

De vijandelijke beschietingen kwamen angstvallig dichterbij en vader en moeder Debouck besloten om hun meubels en ander huisraad naar een ‘veiliger’ plek te brengen. Op 21 oktober 1914 werden Cyriel en Germaine door hun vader op verkenning gestuurd. Door een inslaande granaat werd de vijftienjarige Cyriel op slag gedood. De Duitsers begroeven de jongen naast de kerk van Keiem en namen Germaine gevangen. Vader Henri, moeder Louiza, Zoé en André vluchtten richting Frankrijk en vonden na de nodige omzwervingen hun vier dochters terug in Barentin, vlakbij Villers-Ecalles. Ze hadden niets meer, enkel de kleren die ze aanhadden. In een maand tijd veranderden ze van welgestelde boeren tot armoedzaaiers.

Louiza en Zoë vonden werk bij een melkboer. Met een ponywagen verkochten ze melk, boter en room in Rouen. Zoë kon later aan de slag bij een welgestelde heer in Caudebec les Elbœuf (ten zuidoosten van Rouen) en zorgde onder meer voor zijn exotische vogels. Het jonge meisje hield er een verzameling bontgekleurde veren aan over die ze haar hele leven zou bewaren.

Dorpsgenoot en hoofdonderwijzer Alphonse Vandenbussche, zijn vrouw Elisabeth Decock en drie van hun kinderen kwamen in de oktoberdagen van 1914 vanuit Beerst ook in Barentin terecht. Alphonse werd er aangesteld tot directeur van de Belgische school. Hun oudste zoon Paul deed dienst in het Belgische leger. Hij kreeg op 14 augustus 1916 bij Kaaskerke een kogel door het hoofd en was op slag dood.

Na de dood van Paul bezocht Alphonse Vandenbussche Henri Debouck. De vaders deelden het verdriet om het verlies van hun beider zonen. Toen Alphonse na een fles calvados naar huis vertrok, vergat hij zijn nieuwe bril. Omdat het gezin van Alphonse naar Oloron-Sainte-Marie in het diepe zuiden verhuisde, kon de familie Debouck de bril nooit meer terugbezorgen. Volgens de overlevering gebruikte Louiza Debouck-Vanderper haar hele leven de bril van meester Vandenbussche bij haar handwerk. Ze was een verbitterde vrouw geworden en vergaf haar man nooit de dood van hun zoon Cyriel.

Door een gelukkig toeval werden de achterkleinkinderen van Alphonse en Henri in maart 2017 in het Kenniscentrum samengebracht en werd het kleinood terugbezorgd en uiteindelijk aan het museum geschonken.

‘Ze wilden gewoon een vredig leven, en niet in de vuurlinie van een of ander geweld terechtkomen’

Aline Thomas, oudnicht van Clara Thomas, vluchteling in Ierland

In Roeselare herinnert de Schuwe Maandagstraat voor altijd aan de vergeldingsdaden die het Duitse leger op 19 oktober 1914 pleegde tegen de lokale bevolking. Minstens 31 burgers werden brutaal om het leven gebracht. Roeselaren sloegen massaal op de vlucht, zo ook de 19-jarige Clara Thomas en haar 25-jarige broer Camiel, met wie ze een goede band had.

Camiel kwam terecht in Westvleteren en vluchtte vandaar verder naar Frankrijk. Hij werkte bij een molenaar in de Vendée tot hij werd opgeroepen door het Belgische leger om zich bij de troepen achter de IJzer te voegen. Na een opleiding in het kamp van Auvours werd hij ingedeeld bij het 22ste Linieregiment.

Clara belandde ook in Frankrijk, met name in Albi, maar via omwegen en dankzij contacten kon ze de oversteek naar het Verenigd Koninkrijk maken om er als dienstmeisje te werken bij uitgeweken familieleden van de Roeselaarse burgemeester Mahieu. Daar, in het kasteel van Dover, kwam ze in contact met Ierse vrienden van haar werkgever. Die nodigden Clara uit om bij hen in Ierland te gaan dienen, op Ross Castle in Mountnugent, County Cavan. In 1915 begon haar avontuur in Ierland. Ze werd een van de naar schatting 3000 Belgische vluchtelingen die hun ballingschap voor de duur van de oorlog in Ierland doorbrachten.

Clara leerde er een Ierse man kennen, Patrick Egan, met wie ze huwde. Patrick (‘Paddy’) diende als politieagent bij de Royal Irish Constabulary, een niet onomstreden politiemacht die tijdens de Ierse onafhankelijkheidsstrijd

door de Britse Kroon werd ingezet. Zo maakte Clara (‘Claire’) kennis met de Ierse spanningen. Leden van de RIC werden namelijk ook het doelwit van aanslagen. Claire en Paddy woonden in de barracks van de RIC in Ballyragget, bij Kilkenny.

Gedurende de oorlog onderhield Clara een intense briefwisseling met haar broer Camiel, die tijdens zijn verlof ook op bezoek kwam en later met de moeder en zus van Patrick correspondeerde. Clara en Patrick zouden uiteindelijk acht kinderen krijgen, waarvan vier in Ierland werden geboren en vier in Roeselare, nadat ze daar in 1922 teruggekeerd waren. Was het een vlucht? De achterkleindochter van Camiel, Aline Thomas, die het familieverhaal onderzoekt, stelt dat er in de briefwisseling en overlevering aanwijzingen zijn dat er door de aanslagen een angstige sfeer heerste. ‘Ze wilden gewoon een vredig leven leiden, en niet in de vuurlinie van een of ander geweld terechtkomen.’

Patrick ging aan de slag als hovenier bij de Imperial War Graves Commission, die verantwoordelijk was voor het onderhoud van de Britse begraafplaatsen in de Westhoek. Hij plantte onder andere de Ierse taxussen op Tyne Cot Cemetery aan. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, werden de zonen Egan opgeroepen voor het Britse leger. Eind mei 1940 moesten Clara en Patrick opnieuw op de vlucht slaan. Via Duinkerke kwamen ze wederom terecht in het plaatsje Ross in Ierland. Na de oorlog vestigden ze zich voorgoed in de Londense wijk Fulham. De banden tussen Ierland, Engeland en Roeselare bleven echter onderhouden, door en over twee wereldoorlogen heen.

‘Geheel onze streeke is verwoest en vermoordt, er staat geen een huis meer op Langemarck en Poelcapelle’

Een van de zonen Deschepper, Belgische militair, 1919

Vluchtelingen afkomstig uit de frontstreek hadden weinig vooruitzichten om na de oorlog terug te keren. Hun huizen en landerijen waren compleet vernietigd. Sommigen besloten toch terug te komen om op de ruïnes een nieuw bestaan op te bouwen. Anderen zagen geen toekomst meer en verkozen zich voorgoed in hun ballingschapsoord te vestigen. Het gezin Deschepper uit Poelkapelle behoorde tot die laatste categorie.

Op 20 oktober 1914 bereikte de oorlog de Westhoek. Britse en Duitse troepen raakten slaags op enkele honderden meters van de hoeve van Désiré Deschepper en zijn gezin in Poelkapelle. De frontlijn installeerde zich tussen het huis van de Descheppers en dat van hun naaste familie, de Baccarnes, slechts een kilometer verderop. Het zou een bepalend moment voor beide families blijken. De Baccarnes hadden te lang getwijfeld om te vluchten en belandden aan de Duitse kant van de frontlijn. Eind december 1914 werden ze vanuit Poelkapelle geëvacueerd naar het veiligere Staden, om nog later in de oorlog, eind juli 1917, verplicht naar Moorsel bij Aalst geëvacueerd te worden.

Désiré Deschepper was in oktober 1914 met zijn vrouw en zes kinderen eerst naar Elverdinge en vervolgens naar Oostvleteren gevlucht, waar ze ongeveer zeven maanden verbleven. Toen op 22 april 1915 de Tweede Slag bij Ieper losbarstte en het ook in Oostvleteren te gevaarlijk werd, trokken de Descheppers door naar Frankrijk. Ze kwamen terecht in Huelgoat, in het Bretoense departement Finistère, en werkten er in de landbouw.

In de loop van de oorlog werden drie van de vier zonen Deschepper gerekruteerd door het Belgische leger. Eind september 1918 trok de eenheid van een van de zonen tijdens het eindoffensief door Poelkapelle, waar geen steen meer recht stond. In de briefwisseling die tussen het front en Huelgoat circuleerde, werden de taferelen beschreven:

‘Geheel onze streeke is verwoest en vermoordt, er staat geen een huis meer op Langemarck en Poelcapelle (...) wij zijn de slechtste van al, er is geen middel meer om daar weder te keeren, het is al gras, braem en distels, dat men ziet, en den eenen obusput tegen den anderen, en velen waar dat er een schelf kan in verdoken zijn en daarbij stinken gelijk de peste.’

Met dit weinig rooskleurige beeld voor ogen begonnen de Descheppers over hun toekomst na te denken. Via een intense briefwisseling met familieleden elders in Frankrijk maar ook in België probeerden ze zoveel mogelijk informatie in te winnen. Na veel wikken en wegen besloten de Descheppers niet meer naar de woestenij van Poelkapelle terug te keren. Ze kozen ervoor hun leven voort te zetten in Bretagne, waar ze meer toekomstperspectief zagen. Zo werden ze Fransen, al hielden ze generatie na generatie goede contacten met de Vlaamse tak van de familie, de Baccarnes, die na de oorlog wel naar Poelkapelle waren teruggekeerd.

